



МАРКЕТИНГ І РИНКОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 658.14 : 664.013

Купріна Н.М.,
к.е.н., доцент, декан факультету
економіки, бізнесу і контролю
Баранюк Х.О.,
асистент кафедри обліку та аудиту
Одеська національна академія харчових технологій

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: МОНІТОРИНГ ТА РЕГУЛЮВАННЯ

Kuprina N.M.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., dean of the
faculty of economics, business and control
Baraniuk Kh.O.,
assistant of the department of accounting and audit
Odessa National Academy of Food Technologies

THE FUNDING OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISE ACTIVITY: MONITORING AND CONTROL

Постановка проблеми. Стан та ефективність функціонування підприємств харчової промисловості України, можливість їх розвитку та наявність у них джерел фінансування діяльності при суттєвому впливі глобалізаційних процесів на економіку країни, тенденцій розвитку світової торгівлі вимагає пошуку методів захисту вітчизняного виробника, забезпечення та підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості України, а також і інших галузей промисловості, з метою зміцнення їх як на національному, так і світовому ринках при збереженні вектора економічної інтеграції України у світовий економічний простір. Дослідження праць вчених та статистичних даних показало, що функціонування національних та наднаціональних продовольчих ринків у країнах Європи, США та Японії засновані на системі державного регулювання, субсидій, зовнішньоторговельних обмежень, а захист внутрішнього ринку є обов'язковою складовою економічної політики кожної держави. Так, у Фінляндії захист внутрішнього ринку дозволяє підприємствам аграрної сфери реалізовувати свою продукцію за цінами, значно вищими, ніж світові, що сприяє високому рівню продовольчого самозабезпечення (пшеницею на 177%, ячменем на 108%, молоком на 122%, яловичиною на 109%, а також продуктами харчування) [1], що дозволяє підприємствам АПК не тільки ефективно функціонувати, але й фінансувати свою діяльність як власними джерелами, так й залучати інвестиції для її розвитку.

Такий сектор економіки України, як аграрний та виробництво харчових продуктів, залишаються привабливими для подальшого розвитку та інвестування, чому сприяє потреба населення у продуктах харчування та достатньо висока рентабельність бізнесу в окремих галузях харчової та переробної промисловості, а позитивними факторами для їх розвитку є й глобальна тенденція зростання сировинних ринків, зміни у світовій кон'юктурі ринку, збільшення вартості продуктів харчування, збільшення вартості земельних ресурсів та аграрного ринку України за останні роки, що потребує не тільки дослідження стану та діяльності підприємств даної сфери, але й напрямів розвитку та забезпечення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів ефективності функціонування підприємств, оцінювання та підвищення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності, в т.ч. підприємств харчової промисловості, розглядалися багатьма вченими: питання підвищення економічної ефективності, ефективності діяльності підприємства та використання окремих ресурсів розглядали в своїх працях вітчизняні та іноземні автори, а саме: Б.В. Буркинський, Н.Й. Басюркіна, А.І. Бутенко, Б.І. Валуєв, Е.Е. Вершигора, С.Ю. Вігуржинська, Д.А. Горовий,

Л.В. Дейнеко, К.С. Дойчева, Н.Л. Зайцев, Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Гончарук, І.І. Грузнов, А.Г. Зогородній, Н.В. Каткова, О.В. Коновалова, А.Є.Когут, Є.В. Лазарева, В.М. Лисюк, І.І. Мазур, В.Д. Шапиро, Н.Г. Ольдерогге, І.А.Маркіна, О.В. Михайленко, Г.В. Осовська, В.І. Осипов, П.В. Осипов, О.І. Павлов, І.В. Петрова, Т.А. Сініцина, Н.Г. Слободян, Е.А. Смірнов, Т.М. Ступницька, О.Л. Устенко, Л.М. Христенко, Л.М. Чернилевський, А.В. Шегда та ін., але питання забезпечення ефективності діяльності, достатніми джерелами для її фінансування, а також конкурентоспроможності підприємства є актуальними й в умовах функціонування підприємств, в т.ч. для підприємств харчової промисловості.

Постановка завдання. Дослідження ефективності діяльності та забезпечення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості як України, так й Одеської області, для якої дана галузь є стратегічною та бюджетоутворюючою, особливо актуальне у сучасний час, коли багато промислових підприємств України є збитковими та мають значні проблеми функціонування не тільки на внутрішньому ринку, але й з експортом продукції на зовнішньому, тому потребують детального дослідження їх стану, методів, інструментів, процесів такого забезпечення і підвищення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності. Тому, метою статті є моніторинг ефективності функціонування підприємств харчової промисловості та забезпечення джерел їх фінансування і методів регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним власним джерелом фінансування вже функціонуючих підприємств є наявність позитивного фінансового результату від всіх видів його діяльності та тому, що у сучасний час їх більшість працюють при нестачі власних оборотних коштів. Моніторинг результативності функціонування діяльності підприємств харчової промисловості в Одеській області в 2013 р. показав, що при позитивній рентабельності їх операційної діяльності в 2013 р. та позитивній тенденції її до збільшення ніж у попередніх роках, в своїй більшості підприємства, що виробляють харчові продукти мають збитковий фінансовий результат до оподаткування, що складає 236,9 млн. грн. Це сталося насамперед через зменшення фінансового результату до оподаткування виробництва олії та тваринних жирів в 2013 році в порівнянні з 2012 роком на 62,17%, також негативний фінансовий результат мають підприємства, що виробляють виноградні вина, хоча в порівнянні з 2012 роком спостерігається позитивна тенденція до збільшення фінансового результату до оподаткування на 4,13% [2, с. 23-25; 3, с. 24-26]. Така тенденція в діяльності підприємств характеризується й тим, що позитивний фінансовий результат від операційної діяльності може стати від'ємним за рахунок отриманого збитку від інших видів звичайної діяльності, в тому числі фінансової та інвестиційної.

У 2014 році в порівнянні з попередніми роками в Одеській області спостерігається негативна тенденція до швидкого зниження рентабельності по всіх видах виробництва продукції підприємствами харчової промисловості, хоча серед збиткових підприємств й спостерігається незначна тенденція до зменшення їх загальної кількості, як серед підприємств малого бізнесу (на 3,1%), так і серед підприємств середнього та крупного бізнесу (на 1%), але темп зменшення питомої ваги збиткових підприємств за окремими підгалузями по харчової промисловості не є систематичним [4, с. 24-26]. Загальна величина збитку, який отримано підприємствами харчової промисловості у 2014 р. склав 74,3 млн грн. [4, с. 24-26], тобто 34,9% підприємств даної галузі в Одеській обл. не мають такого власного джерела фінансування, як прибуток.

Аналіз діяльності збиткових підприємств за галузями харчової промисловості Одеської області станом на 2013 рік показує, що найбільшу частку серед збиткових підприємств займають підприємства виробництва молочних продуктів (45,8%), олії та тваринних жирів (43,7%), виноградних вин (41,7%) та безалкогольних напоїв: виробництво мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки (42,9%). Серед підприємств малого бізнесу спостерігається схожа тенденція: найбільша частка серед збиткових підприємств у 2013 році припадає на підприємства, що займаються виробництвом молочних продуктів (38,9%), м'яса та м'ясних продуктів (37,5%), виробництвом олії та тваринних жирів (37,5%), виробництвом виноградних вин (50,0%) та виробництвом безалкогольних напоїв: виробництво мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки (40,7%) [2, с. 23-24; 3 с. 24-25]. Дослідження даних збиткових підприємств за 2014 р. показав, що результати в порівнянні з 2013 р. залишилися майже суттєво не змінними: найбільшу частку серед збиткових підприємств займають підприємства з виробництва олії та тваринних жирів (44,8%), виробництво безалкогольних напоїв (44,4%) та виробництво молочних продуктів (42,9%). Серед підприємств малого бізнесу спостерігається схожа тенденція: найбільша частка серед збиткових підприємств у 2014 році припадає на підприємства, що займаються виробництвом безалкогольних напоїв: виробництво мінеральних вод та інших вод, розлитих у пляшки (42,3%), виробництвом молочних продуктів (41,2%) та виробництвом олії та тваринних жирів (40,9%) [4, с. 24-25].

Дослідження показало, що відсутність власних оборотних коштів у більшості підприємств харчової промисловості Одеської обл. пов'язано з відволіканням їх в дебіторську заборгованість, яка у 2014 р. склала 2483,2 млн. грн. та яку перевищує кредиторська заборгованість на 375,9 млн. грн, що негативно впливає на фінансовий стан підприємств даної галузі та на наявність власних джерел фінансування [4, с. 27]. Кредиторська заборгованість є залученим джерелом, що зменшує фінансову

напругу, але значна її величина є критичною для фінансового стану підприємства та його платоспроможності й ліквідності.

Щодо інших залучених й більш привабливих джерел фінансування – інвестицій в діяльності підприємств харчової промисловості Одеської області, то вони були спрямовані в основний капітал на оновлення основних засобів, впровадження нових технологій у виробництво харчових продуктів за період 2011-2014 рр., що досліджувався. Так, вкладення капітальних інвестицій у розвиток підприємств за видами діяльності у 2013 р. значно зросли (на 41,85% у порівнянні з 2012 р.): у виробництво м'яса та м'ясних продуктів на 8,71%, в переробку та консервування фруктів та овочів у 4,8 раза та виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів – у 1,3 раза при значному зменшенні капітальних інвестицій у виробництво виноградних вин – на 73,74%, виробництво безалкогольних напоїв – на 28,43% (мають стійку негативну тенденцію до зменшення упродовж 3-х років, що є негативним для бюджетоутворюючої та експортної галузі для Одеської області), виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів (43,71%), виробництво інших харчових продуктів (42,54%) [2, с. 23-24; 3 с. 24-25], але вже у 2014 році спостерігається значне зменшення інвестиційних вкладень в основний капітал підприємств, які зменшились більше ніж на половину в порівнянні з 2013 роком (на 55,54%) і становили 299816 тис. грн. [4, с. 18-19].

Интересним є й моніторинг та аналіз надходження іноземних інвестицій в дані активи для фінансування підприємств харчової промисловості. Так, у січні-вересні 2015 р. в спеціальні вільні економічні зони України фактично надійшло 972553,5 тис. дол. США, з них 86,5% склали капітальні інвестиції (в т.ч. українського походження – 64,01%), причому в харчову промисловість було спрямовано лише 17219,6 тис. дол. США (1,77%), а в Одеську область – 84489,8 тис. дол. США, що відповідно на 66,29% та 71,01% менше запланованого, що є незначною величиною не тільки для розвитку підприємств Одеської області, але й підприємств харчової промисловості [6, с. 5-6, 9]. У 2014 році спостерігається ще більш негативна тенденція до зменшення іноземних інвестиційних вкладень у харчову промисловість Одеської області. Так, загальна кількість іноземних вкладень в харчову промисловість Одеської області в порівнянні до промисловості Одеської області в цілому складає 25,9%, що на 6,2% менше, ніж у 2013 році [4, с. 20] (табл. 1).

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції в Одеську область

Види виробництва	Обсяги прямих іноземних інвестицій на початок року, (тис. дол. США)									
	2011	% до заг. обсягу	2012	% до заг. обсягу	2013	% до заг. обсягу	2014	% до заг. обсягу	2014	% до заг. обсягу
Промисловість	314608,1	100	317951,6	100	589933,4	100	650095,1	100,0	567025,2	100
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	127672,6	40,6	96401,6	30,3	189286,0	32,1	168518,9	25,9	138886,7	24,5

Джерело: складено на підставі [4, с. 20]

Таку негативну тенденцію у стані та фінансуванні (самофінансуванні та залученні інвестицій у діяльність) підприємств як харчової промисловості, так й АПК в цілому можливо змінити на краще за рахунок саме кооперації в створенні агропромислових об'єднань підприємств та підприємств інших галузей (транспортних, наукових тощо) на підставі їх спеціалізації. Необхідно підкреслити, що саме кооперація підприємств сприяє їх стабільної діяльності та ефективному функціонуванню, а не концентрація, яку створюють формування агрохолдингів, що призводить до монополізації ринку, жорсткому підпорядкуванню та управлінню діяльністю підприємств та не сприяють здоровій конкуренції в галузі та на внутрішньому ринку України.

Так, світова тенденція системної інтеграції підприємств та їх підрозділів в останні роки набуває все більших масштабів, змушуючи створювати інтегровані комплекси різних видів і масштабу, що сприяє підвищенню ефективності всіх видів діяльності підприємства і посилення конкурентоспроможності та позитивно позначається на величині витрат підприємства: на ранніх етапах розробки виробів можна добитися значної економії в їх вартості; залучення підприємств і організацій, що займаються постачанням і постачальників на початковому етапі проектування і розробки може призвести до скорочення витрат до 18%; залучення сторонніх ресурсів призводить до скорочення складських запасів більш ніж на 30%, а своєчасність поставок збільшується до 73%.

Дослідження показало, що збереження і підвищення конкурентоспроможності підприємств на умовах застосування кластерних форм організації діяльності та державної політики кластеризації отримало своє підтвердження вже протягом багатьох десятиліть у країнах з ринковою економікою: рівень кластеризації економіки в країнах Європи, Японії та Індії становить 65-70% і є каталізатором рівня конкурентоспроможності як окремих її суб'єктів, так і країни; велика частина кластерних формувань функціонує в промисловій сфері (69%), а в соціальній вони складають до 26%. У європейських країнах з ринковою економікою кластери охоплюють багато сфер харчової промисловості та АПК, а в Україні, що має величезний потенціал у сфері виробництва як сільськогосподарських продуктів, так і їх переробки, представлені тільки невеликою кількістю таких формувань, коли тільки в Італії налічується 21 агропромисловий кластер [7, с. 26-28]. Дані формування, як спосіб помірної трансформації їх діяльності, формуються за основними ознаками: спеціалізація, кооперація, інноваційність, економічна ефективність діяльності, забезпечення конкурентоспроможності, множинність учасників та життєвий цикл їх діяльності [7, с. 27].

Проведені дослідження впливу глобалізаційних процесів на стан та розвиток підприємств [8; 9] та динаміки показників підприємств харчової промисловості Одеської області підтверджують необхідність захисту вітчизняного виробника та забезпечення конкурентоспроможності і ефективності його діяльності, формування власних та залучених джерел фінансування діяльності, тому необхідне застосування такого інструменту регулювання діяльності та окремих її видів, як імпаритетної реструктуризації підприємств харчової промисловості, що базується на принципі імпаритету [10, с. 117-118] (рис. 1).

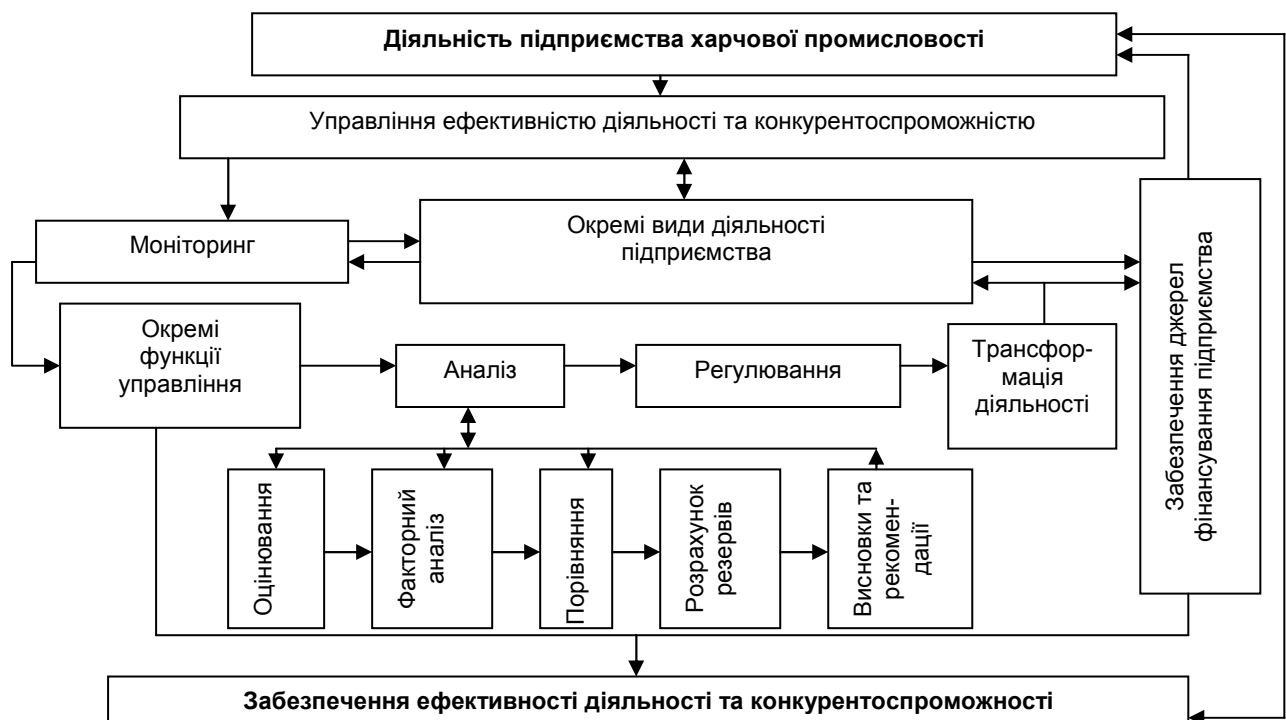


Рис. 1. Система управління ефективністю та конкурентоспроможністю діяльності підприємств харчової промисловості (фрагмент)

Джерело: розробка авторів

Такий підхід до забезпечення конкурентоспроможності та ефективності діяльності підприємств харчової промисловості потребує розробки механізму оцінювання та системи показників для такого оцінювання власної ефективності підприємства в діяльності їх об'єднань та за рахунок функціонування даного об'єднання.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження показало:

– недостатню наявність джерел фінансування підприємств харчової промисловості, як власних, так й залучених, велику кількість збиткових підприємств, що підлягали моніторингу та аналізу, який негативно впливає на фінансовий стан, платоспроможність та ліквідність, а також на розвиток і забезпечення ефективності їх діяльності та конкурентоспроможності;

– такий стан функціонування підприємств потребує регулювання їх окремих видів діяльності, а також діяльності в цілому за рахунок помірної трансформації шляхом створення агропромислових формувань на підставі їх кооперації та спеціалізації діяльності, що сприяє забезпеченню їх конкурентоспроможності та ефективності діяльності;

– запропоновано систему управління ефективністю та конкурентоспроможністю підприємств харчової промисловості, яка потребує розробки механізму оцінювання та системи показників для такого оцінювання власної ефективності підприємства в діяльності їх об'єднань та за рахунок функціонування даного об'єднання.

Література

1. Купріна Н.М. Щодо питання про забезпечення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості України в сучасних умовах / Н.М. Купріна // Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках: Матеріали V міжнар. науково-практ. конф. 13-14 червня 2013 р. – Одеса: ОДАУ, 2013. – С. 156-158.
2. Статистичний збірник. Харчова промисловість Одеської області за 2012 рік. // Головне управління статистики в Одеській області – Одеса. – 2013. – 45 с.
3. Статистичний збірник. Харчова промисловість Одеської області за 2013 рік // Головне управління статистики в Одеській області – Одеса. – 2014. – 46 с.
4. Статистичний збірник. Харчова промисловість Одеської області за 2014 рік. // Головне управління статистики в Одеській області – Одеса. – 2015. – 47 с.
5. Статистичний щорічник Одеської області за 2014 рік // Головне управління статистики в Одеській області – Одеса. – 2015. – 502 с.
6. Статистичний бюлетень. Надходження та освоєння інвестицій у спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях пріоритетного розвитку України за інвестиційними проектами у січні-вересні 2015 року// Державна служба статистики України – Київ. – 2015. – 23 с.
7. Куприна Н.М. Направление обеспечения экономической безопасности предприятий плодоовощеконсервной промышленности / Н.М. Куприна, А.В. Степанова // Економіка харчової промисловості: Науковий журнал. – Одеса: ОНАХТ, 2012. – № 2(14). – С. 23-28.
8. Проблеми фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності в умовах інтеграції України в Світову економіку : монографія / за заг. ред. докт. екон. наук, проф. В.В. Немченка; Одеська національна академія харчових технологій. – Одеса: Фенікс, 2014. – 188 с.
9. Куприна Н.М. Трансформация деятельности как структурный компонент реструктуризации промышленных предприятий Украины / Н.М. Куприна // Социально-экономические явления и процессы: Международный научно-теоретический и прикладной журнал. – Тамбов: Тамбовский государственный университет им. Г.Р. Державина, 2012. – № 11. – С. 143-147.
10. Соціо-еколого-економічний розвиток агропродовольчої сфери України в сучасних умовах: проблеми та шляхи їх розв'язання : монографія / авт. кол.: О.І. Павлов, К.Б. Козак, Д.Ф. Крисанов [та ін.] ; за заг. ред. О.І. Павлова. – Одеса: Астропринт, 2015. – 512 с.

References

1. Kuprina N.M. (2013), "On the issue of ensuring the competitiveness of the food industry in modern conditions of Ukraine", *Pidvyshchennya konkurentospromozhnosti silskohospodarskoi produktsii na vnutrishnomu ta zovnishnomu rynkakh*: [Improving the competitiveness of agricultural products in domestic and foreign markets], *Materialy V mizhnarodnoi nauково-parktychnoi konferentsii*, [Proceedings of the 5th International scientific-practical conference], (Odessa, 13-14 June 2013), ODAU, pp. 156-158.
2. Department of Statistics in the Odessa region (2013), *Food industry Odessa region by 2012*, Odessa, Ukraine, 45 p.
3. Department of Statistics in the Odessa region (2014), *Food industry Odessa region by 2013*, Odessa, Ukraine, 46 p.
4. Department of Statistics in the Odessa region (2015), *Food industry Odessa region by 2014*, Odessa, Ukraine, 47 p.
5. Department of Statistics in the Odessa region (2015), *Statistical Yearbook of Odessa Region for 2014*, Odessa, Ukraine, 502 p.
6. State Statistics Service of Ukraine, (2015), *Revenues and development investments in special (free) economic zones and territories The priority development of investment projects Ukraine in January-September 2015*, Kyiv, Ukraine, 23 p.
7. Kuprina N.M. (2012), "The direction of economic security companies fruit and vegetables industry", *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, no. 2(14), pp. 23-28.
8. Nemchenko, V.V. (2014), *Problemy finansovo-ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodarskoi diialnosti v umovakh intehtratsii Ukrainy v Svitovu ekonomiku* [The problems of the financial and economic security of business entities in the integration of Ukraine into the world economy], monograph, *Odeska natsionalna akademiia kharchovykh tekhnolohii*, Feniks, Odessa, Ukraine, 188 p.
9. Kuprina, N.M. (2012), "Transformation of activity as a structural component of the restructuring of the industrial enterprises of Ukraine", *Sotsialno-ekonomicheskie yavleniya i protsessy: Mezhdunarodnyy nauchno-teoreticheskiy i prikladnyy zhurnal*, no. 11, pp. 143-147.
10. Pavlov, O.I., Kozak, K.B., and Krysanov, D.F. (2015), *Sotsio-ekoloho-ekonomichnyi rozvytok ahroprodovolchoi sfery Ukrainy v suchasnykh umovakh: problemy ta shliakhy yikh rozv'iazannia* [Socio-ecological-economic development of the agro-food sector of Ukraine in modern conditions: problems and ways of their solution], monograph, *Astroprynt*, Odessa, Ukraine, 512 p.

Рецензент: д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку та аудиту Одеської національної академії харчових технологій В.В. Немченко